

II. VAIKO TEISIŲ APSAUGA

VAIKŲ SMURTINĮ ELGESĮ MOKYKLOJE SKATINANTYS VEIKSNIAI

Doc. dr. Daiva Malinauskienė

Šiaulių universitetas,
Edukologijos fakultetas, Edukologijos katedra
P. Višinskio g. 25, LT-76285 Šiauliai, Lietuva
Telefonas (8 41) 595 718
Elektroninis paštas malinauskai@splius.lt

Pateikta 2011 m. rugsėjo 15 d.

Parengta spausdinti 2011 m. spalio 11 d.

Anotacija

Smurtas prieš vaikus ir tarp vaikų – viena aktualiausių pastarojo meto ugdymo realybės problemų, kuri pasireiškia šeimoje, mokykloje, visuomenėje. Šiandienos mokykloje vaikai ypač dažnai susiduria su smurtu, prievarta, patyčiomis. Tai reiškiniiai, kuriems turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, nes jie ne tik trikdo ugdymo(si) procesą, apsunkina mokinių ir mokytojų darbą, komplikuoja mokyklos bendruomenės tarpusavio santykius, bet ir turi pavojingas pasekmes visai visuomenei. Atliktas tyrimas su mokiniais gali padėti išsamiau atskleisti smurto reiškinį ir išsiaiškinti veiksnius, kurie labiausiai skatina vaikų smurtinį elgesį.

Reikšminiai žodžiai: vaikai, smurtas, mokykla.

Įvadas

Pastaraisiais metais stebint Lietuvoje vykstančius socialinius procesus ryškėja agresyvios visuomenės elgsenos plitimo tendencija, pasireiškianti įvairių formų smur-

to protrūkiams daugelyje socialinių institucijų (šeimoje, mokykloje, jaunimo grupėse ir kt.). Smurto raiškos stebėseną rodo, kad į smurto aplinką vis dažniau patenka vaikai. Visuomenė apie tai dažniausia sužino iš žiniasklaidos, akcijų, specializuotų mokymo programų, seminarų ir kitokios organizuojamos veiklos. Tai leidžia laisviau ir drąsiau kalbėti apie patiriančius smurtą vaikus, netoleruoti akivaizdžių smurto faktų ir nelikti jiems abejingiems (Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa, 2008).

Lietuvoje vis aktyviau viešumon keliami vaikų patiriamo smurto atvejai. Neretai labiausiai savo vaikus skriaudžia patys tėvai, kurie pirmiausia turėtų užtikrinti vaiko saugumą. Smurtą vaikai patiria ir kitoje jiems artimoje aplinkoje – mokykloje, kurioje kiekvienas vaikas, nepaisant jo socialinio statuso, materialinės padėties ar kitų veiksnių, išskiriančių jį iš bendraamžių, turi būti vertinamas kaip asmenybė, turintis teisę mokytis, teisę į orumą ir lygiateisiškumą, neliečiamybę, teisę jaustis saugus. Šiandien jau plačiai diskutuojama, kad moksleiviai mokykloje ar jos aplinkoje nėra saugūs, jie patiria įvairaus pobūdžio prievartą iš kitų moksleivių ar net iš mokytojų. V. Pruskus (2009) pažymi, kad agresyvaus ir smurtinio elgesio apraiškos tarp mokinių tampa žiauresnės, labiau apgalvotos, siekiant suteikti kuo didesnę skausmą – tiek fizinį, tiek dvasinį, ir sukelti kuo didesnę žalą skriaudžiamo vaiko psichikai. Pasak R. Povilaičio ir kt. (2007), nepagarbus, kitą žeminantis elgesys tarp vaikų jau tapo bendravimo norma, juolab kad mokiniai į smurtą reaguoja atsakydami tuo pačiu. Mokykloje vaikai kasdien susiduria su smurtu: naudojama emocinė ir psichologinė prievarta – nepaisoma objektyvumo, individualumo, kuriama baimės atmosfera, o didžiausia problema yra ta, kad nuskriausti vaikai nepasitiki savo mokyklų psichologais ir socialiniais darbuotojais. R. Braslauskienė ir I. Jonutytė (2005) mano, kad mokyklose trūksta specialistų, kurie galėtų profesionaliai vykdyti smurto prevenciją: „Dauguma pedagogų dėl specialių žinių trūkumo, laiko stokos ar didelio darbo krūvio negali spręsti vaikų socialinių problemų“ (p. 5). Autorės teigia, kad ugdymo institucijose nėra sukurtos bendros strategijos, kaip spręsti su smurtu susijusias problemas. Šią situaciją padėtų išspręsti tinkamai ir tikslingai organizuota mokyklos bendruomenės (pedagogai, mokiniai, tėvai) veikla: kartu jie gali efektyviai spręsti vaikų smurto problemas ugdymo institucijose, tačiau labai svarbu išsiaiškinti veiksnius, kurie skatina vaikų smurtinį elgesį mokykloje – tai klausimas, kuris suponuoja **tyrimo mokslinę problemą**.

Tyrimo objektas – vaikų smurtinį elgesį mokykloje sukeliantys veiksniai.

Tyrimo tikslas – ištirti veiksnius, kurie skatina vaikų smurtinį elgesį mokykloje.

Siekiant tikslo buvo taikyti šie **tyrimo metodai**: mokslinės literatūros analizė; anketinės apklausos metodas. Skaičiuoti absoliutieji ir santykiniai dažniai. Skirtumams tarp grupių nustatyti taikytas chi kvadrato kriterijus.

Smurtinio elgesio atsiradimo priežastys

Autoriai M. Zinke, L. Zinke (2008) ir C. J. Ferguson (2010) skiria tokias bendras smurto priežastis, kurios turi įtakos agresyviai elgesiui: fiziologiniai, psichologiniai,

emociniai asmenybės sutrikimai; visuomenėje nusistovėjusios kultūrinės normos, palaikančios smurtą; socialinis, ekonominis šeimų statusas, suteikiantis galimybę naudotis savo padėtimi; menkas savigarbos jausmas; socialinė izoliacija; didelis stresas visuomenėje, kylantis dėl skurdo, nedarbo, politinių pokyčių, padidinantis galimybes pasireikšti smurtui ir prievartai. Panašias pagrindines smurto priežastis nurodo ir K. Miškinis (2003) teigdamas, kad agresyvų vaikų elgesį lemia: išmoktas smurtas; išsiugdytas priešinimasis; netinkamas tėvų ir vaikų bendravimas; vaikų priskyrimas prie „sunkių“ vaikų kategorijos; žiniasklaidos poveikis; savigriova (kitų asmenų kankinimas arba smurtas prieš save patį); socialinė ekonominė šeimos padėtis.

K. Hurrelmanno ir G. Unverzagto (2001) teigimu, smurtinis elgesys dažniausiai susijęs su asmens psichiniais procesais. Vaikų agresiją sukelia vienas dažni nusivylimai. Prievarta sau ir kitiems rodo buvusias frustracijas, kai vaikas buvo atstumtas, izoliuotas, vienišas. Čia kalbama ir apie savikontrolės stoką, pykčio nevaldymą, emocinę priklausomybę ir perdėtą baimę tą ryšį prarasti. Polinkiui smurtauti įtakos gali turėti ir sudėtingas vaiko charakteris, hiperaktyvumas, impulsyvumas, dėmesio sukonzentravimo problema, menki socialinių problemų sprendimo įgūdžiai: vaikai supranta kitų vaikų elgesį kaip priešišką ir nesugeba rasti neagresyvių konfliktų sprendimo būdų.

G. Navaitis (1997) ir A. Vaičiulienė (2004) skiria pagrindines veiksmų grupes, kurios skatina vaikus smurtauti:

- Bendravimo šeimoje nesklaidumai.
- Vaikų vidiniai prieštaravimai.
- Santykių su bendraamžiais sunkumai.
- Mokyklinės problemos.

I. Leliūgienė (2003) teigdama, kad šeima yra pirmasis institutas, galintis paskatinti smurtines vaiko elgesio užuomazgas, nurodo, jog agresyvesni yra tie vaikai, kurie gyvena nepilnose šeimose. Agresyviame vaikų elgesiui atsirasti turi įtakos tėvų taikomos fizinės bausmės. J. Bikulčiaus (1996) teigimu, agresyvus elgesys atsiranda tada, kai auklėjimas nuo pat mažens remiasi prievarta, fizinėmis bausmėmis. Mažametis namuose išmokęs, kad prievarta galima pasiekti norimo rezultato (pvz., paklusnumo), taip elgiasi su bendraamžiais. Nubaustas vaikas jaučia pažeminimą ir norą atkeršyti. Kadangi tėvams atsilyginti tuo pačiu negali, ima skriausti silpnesnius už save ar savo bendraamžius. V. Šikaitė (1998) įvardija galimas priežastis, kodėl tėvai ar globėjai agresyviai elgiasi su vaiku: patys vaikystėje buvo mušami; nemoka tramdyti savo pykčio; neturi žinių, kaip kitaip, be mušimo, sudrausminti vaiką; turi asmeninių rūpesčių ir nežino, kaip juos išspręsti; vartoja alkoholį ar narkotikus. Išvardytos priežastys susijusios su tėvų asocialaus elgesio raiška vaikų atžvilgiu, tėvų emocinėmis ir psichologinėmis problemomis. G. Margolin ir kt. (2009) pabrėžia, kad iš tikrųjų agresyvų vaikų elgesį lemia šeimoje matomi tėvų įpročiai, elgesio būdai. R. Žukauskienės (2006, A), M. Sniečkutės (2004) ir K. Hurrelmanno, G. Unverzagto (2001) nuomone, vaikai, stebėdami šeimos narių ginčus, barnius, muštynes, skrybybas arba patirdami artimųjų skriaudą, pripranta prie smurto, laiko jį pavyzdžiu ir dažnai taip pat elgiasi su savo bendraamžiais kitose aplinkose.

Priešingai negu kiti autoriai, M. G. R. Robichaud (2007) mano, kad patirdamas skriaudą artimiausioje aplinkoje vaikas nebūtinai smurtaus prieš kitus: jis gali prisimti ir aukos vaidmenį, tuomet smurtaujama bus prieš jį. Emocinis ryšys su tėvais ypatingai veikia vaiko jausminį pasaulį. Vaikas, kuris šeimoje neranda emocinio ryšio, negauna šilumos, artumo, reikalingos priežiūros, patiria menkavertiškumo jausmą. Tuomet jis imasi žeminančių veiksmų prieš kitus vaikus ar susitapatina su aukos vaidmeniu. Panašią nuomonę išsako M. Barkauskaitė (2001) kalbėdama apie šeimos emocinę aplinką. Mokslininkė mano, kad paaugliai, neturintys emocinio ryšio su šeima, nesugeba šio stygiaus kompensuoti ir klasėje: susirasti draugų, bendrauti. Tokie vaikai dažnai patiria verbalinę agresiją – pravardžiavimą, neigiamus komentarus, izoliaciją, pažeminimą, ignoravimą, gąsdinimą. Tačiau R. Žukauskienė (2006, B) teigia, kad paaugliams, kurie yra prievartos objektai, gali kilti ir neigiamas jausmas bendraamžių atžvilgiu. Be to, baimės, beviltiškumo, menkavertiškumo jausmai taip pat provokuoja agresyviai elgtis.

G. Kvieskienės (2000), R. Žukauskienės (2006, A) nuomone, mėginant suprasti vaikų netinkamo elgesio priežastis, dažnai daroma prielaida, kad didelę įtaką vaikų smurto raiškai turi bendraamžių izoliacija bei atstūmimas.

Mokykloje kasdien yra vertinami mokinių pasiekimai, poelgiai, žinios lyginamos su kitais bendraklasiais. Vaikai susilaukia tiek teigiamų, tiek neigiamų įvertinimų. Moksle atsiliekančios mokiniai dažniau gauna neigiamus įvertinimus ir dėl to yra pašiepiami, užgauliojami bendraklasių. Tokie vaikai dažnai yra iš asocialių šeimų, savo klasėse yra atstumti ir izoliuoti, santykiai su kitais mokiniais įtempti, bendraklasiai jų nemėgsta. S. Ignatavičienė ir R. Žukauskienė (1999) teigia, kad bendraamžių atstumti mokiniai yra linkę perimti smurtaujančių paauglių vertybes, asocialų elgesį (alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimą). Pasak G. Kvieskienės (2000) ir R. Žukauskienės (2006, B), alkoholio, narkotikų vartojimas ar rūkymas taip pat gali pastūmėti paauglius į delinkventinio elgesio bendraamžių grupes ir jie gali pradėti smurtauti. I. Leliūgienė (2003) šias grupes įvardija „neformaliomis“ ir skiria kaip vieną iš veiksmų, kurie daro įtaką vaikų elgesiui, ypač tiems, kurie turi problemų namuose ar mokykloje. Tokiose grupėse bendraujančių paauglių požiūris į daugelį dalykų yra panašus: nepilnamečiai jose jaučiasi laisvesni, gali daryti tai, ką namie draudžia tėvai. Ar bus daromi grupės asmenų smurtiniai nusikaltimai, priklauso nuo grupės kryptingumo. K. A. King ir R. A. Vidourek (2010) pabrėžia, kad mokiniai smurtaudami bando prisitaikyti prie grupėje vyraujančių taisyklių, siekia įrodyti, kad yra stiprūs, neįveikiami.

Kitas svarbus veiksnys, nuo kurio priklauso vaiko elgesys – žiniasklaida (spauda, televizija, internetas ir kt.). G. Kvieskienė (2003), P. Langas ir S. Piūler (2002) prioritetą teikia televizijai (laidos, kuriose rodomas smurtas, agresyvaus turinio filmai ir kt.) ir internetui. Šios priemonės pasižymi informacijos formų įvairove, dinamika, turi galimybę panaudoti vizualinės ir akustinės informacijos derinį, keisti ekrane įvairius siužetus, veiksmo vietą, personažų skaičių, naudoti specialius efektus, o visa tai gali sukelti smurtinį vaiko elgesį, agresijos išpuolius. Akivaizdu, jog kuo daugiau smurto demonstruojama per televiziją, internetą, tuo labiau vaikai, spręsdami tarpusavio konfliktus, yra linkę panaudoti smurtą kaip veiksmingą įvairių problemų sprendimo priemonę.

A. Monkevičius (2004), A. Kiškis (2004) ir kt. prie smurtą skatinančių veiksmų taip pat priskiria spaudoje ir televizijoje bei žaidžiant kompiuterinius žaidimus demonstruojamą smurtą. Daugelyje filmų, tarp jų ir animaciniuose filmukuose, rodomuose per televiziją ir kino salėse, kompiuteriniuose žaidimuose bei straipsniuose spaudoje, internete, kurie be apribojimų prieinami vaikams, vaikai stebi smurto scenas. A. Kiškis (2004) teigia, jog smurto televizijoje stebėjimas nepilnamečiams gali pasireikšti smurtavimo, agresyvių nuostatų bei elgesio išmokimo, jautrumo sumažėjimo, smurto subkultūros propagavimo ir panašiomis formomis. A. Monkevičius (2004) teigia, kad žiniasklaidos priemonės, kuriose vaizduojamas žiaurus žmonių tarpusavio elgesys, daro didelę įtaką bręstančio vaiko asmenybei ir žadina žiaurumo instinktus.

Apibendrinant mokslininkų pateiktas nuomones, galima teigti, kad negalima skirti vienos veiksmų grupės, nuo kurios priklausytų agresyvus vaiko elgesys. Tačiau beveik visi minėti autoriai pažymi, jog smurtavimui įtakos turi socialinė aplinka, kurioje žmogus auga, bręsta, gyvena. Artimiausia vaiko socialinė aplinka – santykiai šeimoje, mokykloje, auklėjimo stilius, tėvų, pedagogų ir bendraamžių požiūris į agresyvų elgesį, agresyvaus elgesio stebėjimas įvairiose aplinkose – stipriai veikia vaiko smurtinio elgesio formavimąsi. Kita vertus, ir kiti aptarti veiksniai lemia vaiko asmenybės formavimosi procesą, jo vertybines orientacijas, pasaulėžiūrą bei elgesį konkrečiose situacijose.

Tyrimo metodika ir rezultatai

Siekiant ištirti veiksmus, kurie skatina vaikų smurtinį elgesį mokykloje, atliktas empirinis tyrimas, grindžiamas humanizmo teorinėmis nuostatomis, akcentuojančiomis pagarbų požiūrį į kiekvieną žmogų (vaiką): jo mintis, jausmus, išgyvenimus, gebėjimus. Remiantis humanizmo idėjomis, vaikui artimoje aplinkoje siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas nepatiriant baimės ir smurto augti, vystytis, ugdytis.

Tyrimui atlikti pasirinkome anketinės apklausos metodą, kuris leido apklausti didelį skaičių mokinių, taip užtikrinant reprezentatyvią ir patikimą tyrimo imtį. Siekiant nepažeisti mokslinių tyrimų etikos, prieš atliekant mokinių anketinę apklausą buvo kalbama su mokyklų administracija, pedagogais ir mokiniais bei gautas mokinių sutikimas dalyvauti tyrime. Susipažinus mokyklos bendruomenei su atliekamo tyrimo tikslais, numatyta, kad mokinių anketinė apklausa bus vykdoma mokomųjų dalykų „Etika“ ir „Žmogaus sauga“ pamokų metu. Anketų pildymui buvo sudarytos palankios sąlygos: garantuotas tiriamųjų anonimiškumas ir savarankiškumas, kad tiriamieji galėtų niekieno netrukdomi bei atvirai atsakinėti į pateiktus anketoje klausimus.

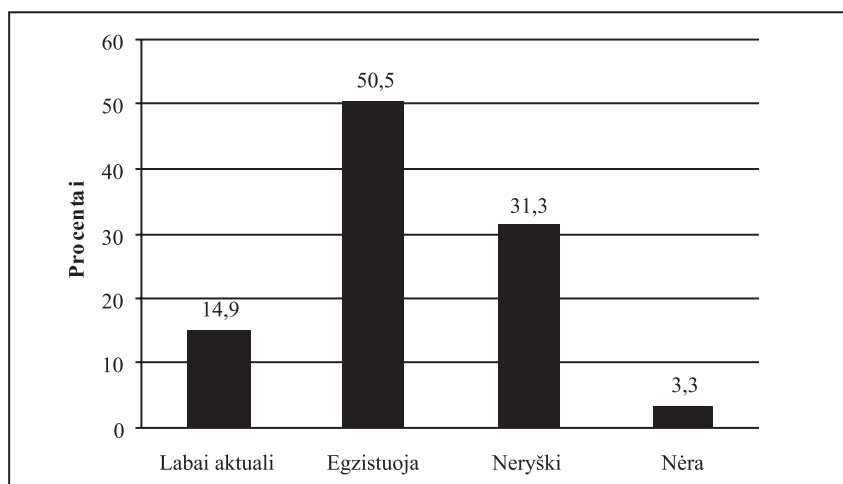
Įvadinėje anketos dalyje nusakytas tyrimo tikslas, pildymo instrukcija, o pagrindinėje dalyje pateikiami su problema susiję klausimai.

Tyrimas vyko Šiaulių miesto dviejose gimnazijose. Tyrimo metu anketinėje apklausoje dalyvavo 303 keturiolikos–aštuoniolikos metų (156 mergaitės (51,5 %) ir 147 berniukai (48,5 %) mokiniai, iš jų 82 mokėsi aštuntose (27,1 %), 81 devintose (26,7 %), 62 dešimtose (20,5 %) ir 78 vienuoliktose (25,7 %) klasėse.

Vaikų požiūrių į patiriamą smurtą ir smurtinį elgesį mokykloje rezultatų analizė

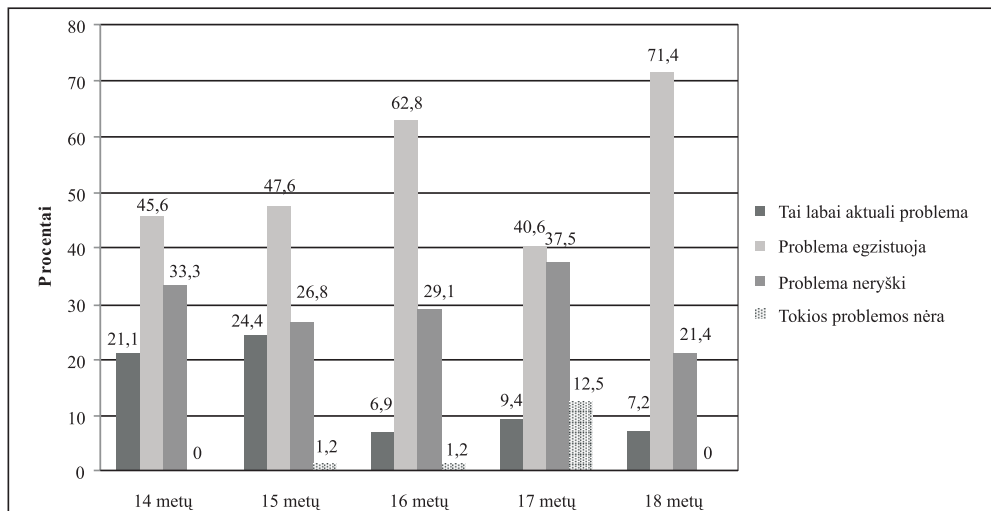
Pastaruoju metu apie vaikų patiriamą smurtą mokyklose daug diskutuojama ir rašoma žiniasklaidoje: paaugliai fizine jėga sprendžia menkiausius konfliktus, vienas už kitą šiurpesni paauglių egzekucijos, savižudybės atvejai ir kita. Pranešimai bauginantys, bet kartu atspindintys dabartinę padėtį šalies mokyklose, kuriose smurtas plinta lyg virusas. Tai rodo, kad šiuo metu smurtas tarp mokinių yra viena aktualiausių ugdymo realybės problemų.

Ištyrus mokinių nuomonę apie smurto apraiškas mokykloje, paaiškėjo, kad tiriamieji pripažįsta smurto problemos aktualumą (žr. 1 pav.).



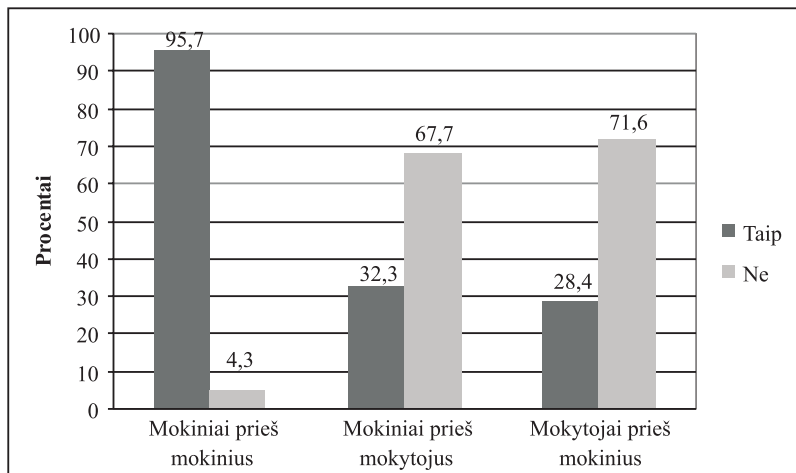
1 pav. Smurto problemos aktualumas mokyklose (N=303)

Dauguma (50,5 %) tiriamųjų teigia, jog smurto problema mokykloje egzistuoja. 14,9 % apklaustųjų pateikia nuomonę, kad smurto problema labai aktuali. 31,3 % mokinių mano, jog smurto problema neryški ir 3,3 % vaikų nurodo, kad šios problemos mokykloje nėra. Remdamiesi gautais duomenimis, galime teigti, kad smurto problema mokyklose tikrai egzistuoja ir yra pastebimi statistiškai reikšmingi skirtumai ($\chi^2=42,248$; $df=12$; $p=0,000$) amžiaus (tarp 14 ir 18 metų mokinių) aspektu (žr. 2 pav.).



2 pav. Smurto problemos aktualumo vertinimas priklausomai nuo mokinių amžiaus (N=303)

2 pav. matyti, kad kuo vyresni mokiniai, tuo jie labiau pripažįsta smurto problemos egzistavimą (14 metų – 45,6 %, 15 metų – 47,6 %, 16 metų – 62,8 %, 18 metų – 71,4 %). Beveik ketvirtadalis 14 ir 15 metų mokinių smurto problemą įvardija kaip labai aktuali. Išsiskiria septyniolikmečių nuomonės: vieniems smurto problema atrodo egzistuojanti, kitiems – neryški, o dalis (12,5 %) mokinių teigia, kad tokios problemos iš viso nėra. Kritiškai situaciją mokyklose vertina aštuoniolikmečiai: nebuvo nė vieno mokinio, kuris teigtų, kad smurto mokyklose nėra, net 71,4 % mokinių pripažįsta, kad smurto problema mokyklose egzistuoja. Aštuoniolikmečių vertinimai yra susiję su dar didesne atsakomybe, jie ruošiasi savarankiškam gyvenimui, todėl vis mažiau lieka abejingų tam, kas vyksta mokyklos bendruomenėje, visuomenėje. Taigi, smurto problemos egzistavimas mokyklose dar kartą įrodo, kad šiam reiškiniui būtina skirti visos mokyklos bendruomenės – mokinių, tėvų, mokyklos darbuotojų – dėmesį ir taip bandyti užkirsti kelią smurtinių atvejų raiškai (žr. 3 pav.).

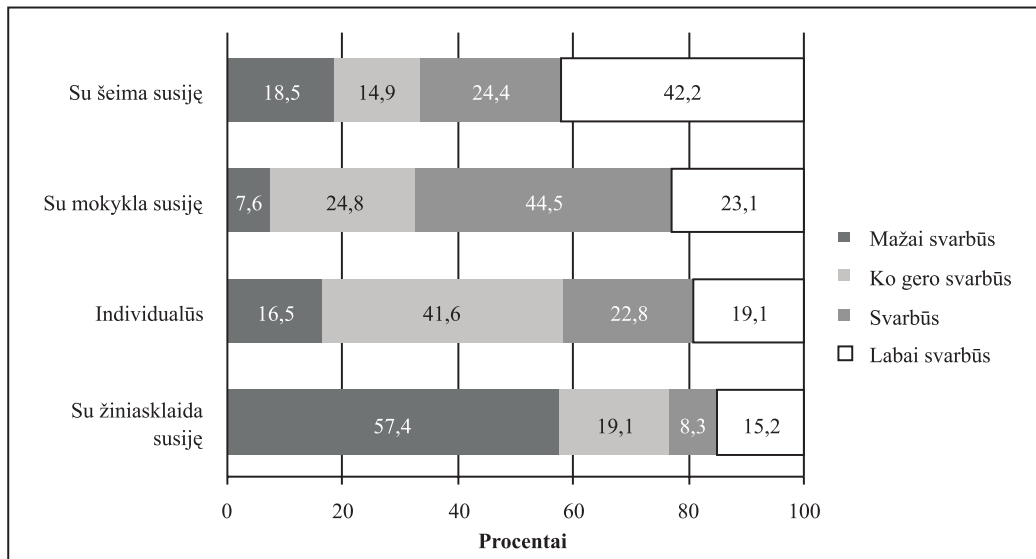


3 pav. Smurto atvejai, pasitaikantys mokyklose (N=303)

Apklausoje dalyvaujantys tiriamieji įvardijo ir įvertino mokykloje pasitaikančius smurto atvejus nurodydami, kad dažniausiai smurtauja mokiniai prieš mokinius (95,7%). Beveik septintadalis (67,7 %) tiriamųjų teigia, kad mokiniai nesmurtauja prieš mokytojus ir šiek tiek daugiau (71,6 %), kad mokytojai nesmurtauja prieš mokinius: todėl šie smurto atvejai pasireiškia rečiau, nors kiti skaičiai rodo, kad ir ši problema mokyklose egzistuoja. Statistiškai reikšmingas skirtumas amžiaus aspektu pastebimas mokytojų smurtavimo prieš mokinius atveju ($\chi^2=10,572$; $df=4$; $p=0,032$). Keturiolikmečiai (13,5 %), penkiolikmečiai (25,6 %) ir šešiolikmečiai (34,0 %) labiausiai susiduria su mokytojų smurtu prieš juos.

Mokiniai dažnai susiduria su mokytojų neobjektyviu dalykinių žinių vertinimu, mokinių savybių ir galimybių ignoravimu, kurie pasireiškia prieštariniais tarpusavio santykiais, konfliktinėmis situacijomis, paauglio protestais. R. V. Pivorienės ir N. Sturlienės (2005) teigimu, mokytojai ne visada ieško abiem pusėms priimtino sprendimo, pamiršdami, kad mokiniai būdami grupėje tenkina labai svarbias socialines, emocines reikmes: bendravimo, saugumo, įvertinimo. G. Navaitis (1997) nurodo, kad paaugliai santykius su kitais suaugusiaisiais (tėvais, mokytojais) bando grįsti lygiavertiškumo principu, o susidurdami su priešišku pradeda savo nepasitenkinimą reikšti nepriimtiniu elgesiu, emocijomis: triukšmauja klasėje, plepa su klasės draugais, trukdo vesti pamoką, tinginiauja, erzina. Tai kartais ir išprovokuoja netinkamą pedagogų elgesį prieš mokinius, o tai jokių būdu nėra pateisinama.

Pateiksime vaikų nuomones apie veiksnius, skatinančius smurtinį elgesį mokykloje (žr. 4 pav.).



4 pav. Veiksniai, turintys įtakos vaikų smurtiniam elgesiui (N=303)

Tiriamųjų manymu, smurtiniam elgesiui mokykloje „labai svarbūs“ yra su šeima susiję veiksniai (42,2 %), „svarbūs“ – su mokykla susiję veiksniai (44,5 %), „ko gero, svarbūs“ – individualūs (41,6 %) ir „mažai svarbūs“ – su žiniasklaida susiję veiksniai (57,4 %). Gauti rezultatai dar kartą įrodo, kad vaikų netinkamą elgesį dažniausiai lemia ne pavieniai veiksniai, o jų visuma, kuri slypi visų pirma šeimoje: prastas šeimos mikroklimatas, žemas ekonominis statusas, netinkamas tėvų pedagoginių pareigų atlikimas. Tėvų laiko ir dėmesio stoka vaikui dažnai turi įtakos ir jų tarpusavio santykiams – didėja emocinis nuotolis, psichologinis diskomfortas tarp tėvų ir vaikų, mažėja vaiko pasitikėjimas tėvais, savimi, jo emocinis-psichologinis saugumas. Su šeima susiję rizikos veiksniai, sukeltys vidinius vaiko prieštaravimus, persikelia į mokyklą: didėja žemas savęs vertinimas, nepasitikėjimas savo jėgomis, mažėja reikalavimų, priklausomybės grupei jausmas, mokymosi motyvacija. Artimiausios aplinkos (šeimos, mokyklos) sukelti veiksniai, nesudarantys sąlygų visaverčiam vaiko augimui, vystymuisi ir ugdymuisi, tampa grėsme smurtinio elgesio atsiradimui.

Svarbus ir kitas veiksnys, nuo kurio priklauso vaiko elgesys, – tai žiniasklaida (spauda, televizija, internetas ir kt.). Šiose priemonėse propaguojami agresyvūs vaizdai, toleruojamos smurtinio elgesio scenos perkeliamos į šeimas, mokyklas ir iškreipia visiems priimtina, toleruotina vaiko elgesį. Taigi, didėjant smurto propagavimui visuomenėje, mažėja tikimybė, kad vaikai nesivadovaus agresyviomis nuostatomis, jų elgesys nepasireikš didesniu smurtavimu, nusikaltimais.

Manome, kad aptarti veiksniai sudaro palankią terpę vaikų smurtiniam elgesiui rasti ir plisti.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė ir atliktas tyrimas leidžia teigti, kad vaiko smurtinio elgesio priežastis suponuoja vaiko socialinė aplinka – šeima, bendraamžiai, mokykla, visuomenė. Smurtinis elgesys labiausiai priklauso nuo mokinio šeimos ekonominės, socialinės padėties, vertybių, auklėjimo metodų, tėvų ir vaikų tarpusavio santykių, menkų mokslo pasiekimų, prastų santykių su mokytojais ir bendraamžiais, asmenybės charakterio savybių, paauglystės laikotarpiui būdingų ypatumų.
2. Išskiriant veiksnius, kurie gali turėti įtakos mokinių smurtinam elgesiui mokykloje, paaiškėjo, kad, vaikų nuomone, „labai svarbūs“ yra su šeima susiję veiksniai, „svarbūs“ – su mokykla, „ko gero, svarbūs“ – individualūs ir „mažai svarbūs“ – su žiniasklaida susiję veiksniai.
3. Remiantis gautais tyrimo duomenimis galima teigti, kad mokyklose pasireiškia trys smurto atvejai (mokiniai prieš mokinius, mokiniai prieš mokytojus ir mokytojai prieš mokinius). Tiriamieji įvertino šiuos smurto atvejus nurodydami, kad daugiausiai smurtauja mokiniai prieš mokinius. Smurto atvejai, kai mokiniai smurtauja prieš mokytojus ir mokytojai smurtauja prieš mokinius, mokyklose pasireiškia rečiau, tačiau ši problema mokyklose egzistuoja.
4. Smurto problemos identifikavimui ir smurtinio elgesio vertinimui įtakos turi tiriamųjų amžius: kuo vyresni mokiniai, tuo jie labiau pripažįsta, kad smurto problema mokyklose egzistuoja. Kuo jaunesni mokiniai, tuo labiau jie skundžiasi mokytojų naudojamu smurtu prieš juos.

Literatūra

1. Barkauskaitė, M. *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2001.
2. Bikulčius, J. *Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys*. Kaunas: Kauno technologijos universiteto leidykla, 1996.
3. Braslauskienė, R.; Jonutytė, I. *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
4. Ferguson, C. J. Genetic Contributions to antisocial Personality and Behaviour: A Meta-Analytic Review from an Evolutionary Perspective. *The Journal of Social Psychology*. 2010, 150 (2): 160-180.
5. Hurrelmann, K.; Unverzagt, G. *Kaip išugdyti stiprius vaikus*. Vilnius: Alma litera, 2001.
6. Ignatavičienė, S.; Žukauskienė, R. *Rizikos grupės vaikai: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1999.
7. King, K. A.; Vidourek, R. A. In Search of Respect: A Qualitative Study Exploring Youth Perceptions. *The International Journal on School Disaffection*. 2010, 7 (1): 5-17.
8. Kiškis, A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*. 2004, 59 (51): 39-53.
9. Kvieskienė, G. *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2000.
10. Kvieskienė, G. *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2003.

11. Langas, P.; Piūler, S. *Vaikystė pavojuje*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras, 2002.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 392 „Dėl Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 m. programos patvirtinimo“ [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2010-11-10]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331947>.
13. Leliūgienė, I. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Kauno technologijos universiteto leidykla, 2003.
14. Margolin, G.; Vichermam, K. A.; Ramos, M. C.; Serrano, S. D.; Gordis, B. Youth Exposed to Violence: Stability, Co-occurrence and Context. *Clinical Child & Family Psychology Review*. 2009, **12**: 39-54.
15. Miškinis, K. *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra, 2003.
16. Monkevičius, A. Žiniasklaidos poveikis asmenybės raidai. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2011-05-10]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/5V2II8I97.PDF>>.
17. Navaitis, G. *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius: Tyto alba, 1997.
18. Pivorienė, R. V.; Sturlienė, N. *Mūsų klasė: knyga klasės auklėtojui*. Vilnius: Tyto alba, 2005.
19. Povilaitis, R.; Jasulionytė, J. S.; Kurienė, A.; Pūras, D.; Arlauskaitė, Ž.; Petkutė, E.; Čižauskaitė, J.; Valantinas, V. *Kuriame mokyklą be patyčių* [interaktyvus]. Vilnius, 2007 [žiūrėta 2011-07-19]. <<http://www.vai-kulinija.lt/files/Be-patyciu-web-knyga.pdf>>.
20. Pruskus, V. Smurtas prieš mokytojus bendrojo lavinimo mokykloje: atsiradimo priežastys, raiškos formos ir pasekmės. *Santalka. Filologija. Edukologija*. 2009, **17** (4): 44–51.
21. Robichaud, M. G. R. *Vaikas kenčia pažemėjimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos, 2007.
22. Sniečkutė, M. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2010-11-10]. <<http://archyvas.bernardinai.lt/index.php?url=articles/20844>>.
23. Šikaitė, V. *Tikra knygelė apie skriaudą. II dalis vaikams*. Vilnius: Folium, 1998.
24. Vaičiulienė, A. *Paauglio psichologija*. Vilnius: Presvika, 2004.
25. Zinke, M.; Zinke, L. Domestic violence and the impact on young children. *Domestic Violence Exchange*. [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011-06-10]. <<https://secure.ccie.com/library/5018330.pdf>>.
26. Žukauskienė, R. *Individualus darbas su nusikalsti linkusiu vaiku: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2006, A.
27. Žukauskienė, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, B.

FACTORS AFFECTING VIOLENT BEHAVIOR OF CHILDREN IN SCHOOL

Assoc. Prof. Dr. Daiva Malinauskienė

University of Šiauliai, Lithuania

Summary

One of the most relevant problems nowadays is violence against and between children in families, schools and communities. It is no secret that many children in modern schools experience abuse, harassment or bullying. Special attention should be paid to the above phenomena due to the fact that abuse directly affects student academic progress, complicates the relationship between teachers and students, disturbs the alliances of school communities, hurts children physically or otherwise. It also bears serious repercussions on the society at large.

The research was conducted with three hundred students 14 to 18 years of age who attended two gymnasiums in the city of Šiauliai. The purpose of the study was to explore student opinion about the kind of factors that affect violent behavior at school. It was established that between the most important attributes that students singled out were “family problems.” “School problems” were rated as important, whereas individual attributes/characteristics were perceived to be of “less importance”. Media related issues were at the bottom of the rating list. The participants of the study were also asked to rate school violence by “initiators.” As was expected, the majority of respondents reported that incidents of violence were most often initiated between students. There were some instances in which teachers were reported to be the targets of abuse by students, and the opposite.

A correlation was established between the age of the participants of the study and their perception of the seriousness of the violence problem in their school: older children perceived violence of as being of greater “grater magnitude,” whereas younger ones tended to deal with it by more often report abuse to teachers.

Keywords: children, violence, school.